

Barát József – Csányi Vilmos

JÖVŐPÁNIK

Beszélgetések
a lehetséges határainról

Szűcs Édua
illusztrációival

Op~~e~~n Books

Előszó

– Egy könyvnyi beszélgetésre lenne szükség ahhoz, hogy legalább az érvényes kérdésekig eljussunk.

Ez a mondat csúszott ki a számon, amikor kikapcsoltuk a hangrögzítő kütyüt a mesterséges intelligencia jövőjéről szóló hetilapinterjú másfél órája után. A beszélgetést csak abbahagyni lehetett, a végére érni nem sikerült. Csányi Vilmos professzor válaszaiból ugyanis új és új kérdések nyíltak, majd azokból is dilemmák, történetek, amelyek leleplezték a szokásos és közhelyes kérdések hamisságait.

A különleges válaszok aranyfedezete egy rendkívüli életút. Csányi Vilmos pályája nemcsak a magyar, de a nemzetközi tudományos életben is unikum. Vegyészdiplomát szerzett, de már első munkahelyén biokémikusként dolgozott, hogy harmincas éveiben több kiadást megérő sejtbiológiai tankönyvet írjon. A biológia tudományának akadémiai doktora volt, amikor a magatartás-genetika egyetemi tanárának nevezték ki, akadémikusi címe viszont az etológia tudományának hazai meghonosítását nyugtázta.

Etológusként olyan feladatot tűzött maga elé, amilyenre előtte a világon senki sem vállalkozott:

a kutyák viselkedésének elemzését. Ma már világszerte sok száz kutató követi a példáját, tudományterületének megkerülhetetlen klasszikusa lett. A nehézség, amit ő vállalt először, abból adódott, hogy kutyákat tanulmányozni csak a gazdáikkal együtt lehet. Talán emiatt is várta őt az, amiről manapság legtöbb könyve szól: a humánétológia, az emberi viselkedés genetikai kódjainak kutatása.

Amikor az egyetemen hetvenéves kora miatt nyugdíjazták, fergeteges szépírói és publicisztikai pályát kezdett. Több mint ötven könyv szerzője.

Csányi Vilmos életútja folyamatos határsértés, és éppen ez teszi lehetővé számára, hogy benézzen a közhelyek mögé, olyan összefüggésekre mutasson rá, amelyeket más nem látott meg. Mint számos írásában kifejtette: a jelenségekre érvényes magyarázatot csak akkor tudunk kimunkálni, ha az egyes tudományok által tanulmányozott szerveződési szintek elméleteit képesek vagyunk logikai sorba rendezni. A magasabb szintű jelenségek mögött fel kell tárni az alacsonyabb szint mechanizmusait. A biológiai folyamatok leírásának tehát a kémiai reakciókat is magában kell foglalnia. A galaxisok keletkezésének magyarázatához szükségünk van az elemi részek fizikájára. Ebből felsejlik egyfajta „szupertudomány” képe, amely az integrált tudományterületek jelenségeinek magyarázatát képes ellentmondásmentes logikai láncsal összekötni a rá következő szint törvényszerűségeivel.

Ha van szupertudomány, akkor alighanem létezik szupertudós is. Csányi Vilmos különleges látásmódjának része Darwinnak az a felfedezése, hogy egy-egy biológiai jelenséget csak akkor érthetünk meg, ha ismerjük a felépítés és a szerkezet történetét, változásainak sorozatát is. Így nemcsak a „hogyan”, de a „miért” kérdése is megválaszolható lesz. Humánetológusként ezért keresheti az emberek jövőjére nyíló ajtók kulcsát a messzi múltban, amikor kialakultak azok a genetikai mintázatok, amelyeket az emberek mindennapi viselkedését szabályozó kultúra sem tud átalakítani.

Manapság hetente jelennek meg „világraszóló” jóslatokkal teli könyvek. Egyes szerzők szerint az ember a megistenülés, az örök élet kapujába jutott. Mások szerint olyan hullámvasúton ülünk, amely alól máris elfogyott a sín. Sokan azt gondolják, hogy sohasem látott globális válság időszakában élünk. Még ki sem lábaltunk egy világjárványból, amikor háború kezdődött abban a térségben, amely a világ legnagyobb gabonaexportőre. Vajon a háború felerősíti a klímaváltozást? Új népvándorlási hullámok előtt állunk? Energiaválság lesz?

Csányi Vilmos jóslásra nem vállalkozik, de a megválaszolhatatlan kérdésekre adott lebilincselő válaszai is olyan összefüggéseket tárnak fel, amelyek ismeretében másképpen nézünk azokra a jelenségekre, amelyek nap mint nap a szemünk előtt vannak.

– Egy könyvnyi beszélgetésre lenne szükség ahhoz, hogy legalább az érvényes kérdésekig eljussunk – csúszott ki a számon a mondat a mesterséges intelligenciáról szóló vége nincs interjú után. Magam is meglepődtem a tudós válaszában:

– Jó. Akkor csináljuk meg.

Barát József

Járatlan utakon

Életem során sokszor, sokan kérdeztek. Néha arról is, amihez egy keveset értek, molekulákról, halakról, kutyákról, emberekről, de sokféle egyéb dologról is. Az egyetemi tanítás során az ember megtanul minden kérdésre lehetőleg kielégítő választ adni, vagy azzal vigasztalja a kérdezőt, hogy a következő órára utánanézz. Kérdeztek hivatásos kérdezők, újságírók is, ami a válaszok mellett nekem alkalmat adott humánetológiai megfigyeléseim bővítésére.

Tanulók rólatok, újságírók! Még nincsen külön újságírói humánetológia, de nem szerénykedem: sokat tudok rólatok. Van, akinek fogalma sincsen arról, amit kérdez, és nekem óvatosan, nehogy megsértsem, kell rávezetnem arra, hogy baromságokat mond. Egyszer valamelyikük a kentaurkönyvem kapcsán megjegyezte, milyen jó, hogy nekem sikerült bizonyítanom a kentaurok létezését, ami eddig csak legenda volt. Először azt hittem, valamiféle humorra képes ez az ember, de sajnos komolyan gondolta. Képzzelhetik. Vannak azután, a nagy többség ilyen, akik nagyjából tisztában vannak a kérdéses